

APROXIMACIÓ A LES TRADUCCIONS CASTELLANES DE *CANIGÓ* AL SEGLE XIX

LAURA VILARDELL DOMÈNECH

(Universitat de Vic)

1 CONSIDERACIONS PRÈVIES

L'objectiu d'aquest treball és confeccionar un inventari de les traduccions castellanques de *Canigó* durant el segle XIX, juntament amb les biografies dels seus traductors i també una breu anàlisi traductogràfica de cadascuna. En algun cas, com que l'autor biografat és de sobres conegut, ens hem centrat més en el treball sobre el poema canigonenc que no pas en la seva biografia, de la qual hem donat referències bibliogràfiques a peu de pàgina. En d'altres casos, els autors ressenyats són força desconeguts i no tenen una biografia gaire extensa, que hem intentat de bastir a base de l'*Enciclopedia Espasa*, de la premsa de l'època i d'altres fonts bibliogràfiques.

2 *CANIGÓ* AL SEGLE XIX

El poema canigonenc va sortir publicat pels volts de Nadal de 1885, tot i que porta data de 1886, tal com explica Ricard Torrents a l'*Avui* (25-26/12/1985). Només aparegut, molts diaris i revistes catalanes i madrilenyes van dedicar-hi una atenció especial. En el cas de Madrid, se'n feren ressò publicacions com *La Época* (15/1/1886), *La Ilustración Española y Americana* (22/2/1886), *La Ilustración Católica* (25/2/1886) o *El Siglo Futuro* (31/3/1886, que copia el resum-traducció del cant II, de Jaume Nogués i Tauler, del qual parlarem després). Aquests articles i d'altres eren un símptoma de l'interès que despertava la nova composició del poeta català. Tant és així que, fins i tot, hi hagué un intent al mateix any de fer una traducció íntegra del poema en castellà per part de Constantí Llombar, però al final, per problemes d'índole diversa no va acabar de reeixir (actualment només se'n coneixen alguns fragments). De fet, no serà fins a l'any 1898 que es podrà parlar de la traducció sencera del poema, de la mà del comte de Cedillo. Val a dir, però, que la traducció francesa sortí ja a la llum l'any 1889, amb el text català confrontat, obra del traductor Josep Tolrà de Bordas.

3 JAUME NOGUÉS I TAULET (BARCELONA 1850¹ – 1906)

Va cursar la carrera d'advocat, tot i que es dedicà principalment al periodisme i a la poesia. L'any 1877 va guanyar el primer premi del certamen de la Joventut Catòlica de Barcelona,² de la qual era vocal i president de la secció de Belles Arts i Literatura. Rebé un bon nombre de guardons poètics, com ara als Jocs Florals de Barcelona amb les composicions «Amor-Chor d'Àngels» i «La presa de Barcelona» o un accèssit al certamen celebrat per la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona per una refosa d'*El pintor de su deshonra*, de Calderón de la Barca. Va col·laborar, l'any 1881, a la corona poètica que els escriptors van oferir a la Mare de Déu de Montserrat amb la poesia «Una flor per la corona de la Mare de Deu de Montserrat».³ Fervent catòlic, l'any 1882 va publicar el llibre *Peregrinación a Tierra Santa: Reseña de la peregrinación nacional española*,⁴ del qual *La Ilustración Católica* (5/4/1883) féu el següent judici: «es un excelente itinerario [...] para el devoto peregrino de los santos lugares». I és que el catolicisme era inherent en Jaume Nogués. Josep Carner, a la necrològica que li va dedicar a *La Hormiga de Oro* (20/1/1906: 38-40), ho explica en aquests termes: «Su fe era espaciosa, serena, optimista y por lo tanto fecunda en el seno de una sociedad irresoluta, preocupada y deshechada». Pel que fa a les relacions amb els altres intel·lectuals, segons Artur Masriera (*La Vanguardia*, 1/9/1914), «realizaba el casi heroico prodigio de mantener cordiales relaciones de pura cortesía literaria con los escritores más jacobinos y exaltados que no pensaban como él». Jaume Nogués i Taulet va morir el dia 13 de gener de 1906 a Barcelona i el dia 16 va ser enterrat al panteó familiar del cementiri de Viladecans. Sembla que la seva mort fou molt sentida en els cercles catòlics de l'època. *El Correo Catalán* se'n féu ressò poc després.

3.1 El treball sobre *Canigó*

Nogués va publicar un resum de l'argument del poema en castellà a *La Hormiga de Oro* a la primera i tercera setmana de març, primera, segona i quarta d'abril, segona i quarta de maig, segona i quarta de juny, quarta de juliol i tercera d'agost de 1886. El mateix treball es va reproduir al *Correo*

1. Segons l'*Enciclopedia Espasa*, tot i que Jaume Lligadas (2011: 23) afirma que nasqué el 1851.

2. Recordem que la Joventut Catòlica era, de fet, un òrgan eminentment carlista de Barcelona. Tant és així que Artur Masriera a *La Vanguardia*, de 22 de novembre de 1927, p. 9 i sota el títol «La Génesis del Carlismo» explica que aquesta associació comptava amb «un estado mayor de intelectuales tradicionalistas, jóvenes y audaces, que no tenían persecuciones ni vejámenes policíacos», entre els quals hi havia Jaume Nogués.

3. Per a més informació vegeu Jaume Lligadas (2011: 73).

4. Un exemplar d'aquest llibre, que anava adreçat a Jacint Verdaguer, es conserva, amb dedicatòria de l'autor, a la Biblioteca de Catalunya, amb la signatura Verd. 1-I-14.

de las Aldeas (Bogotá), amb data de novembre i desembre de 1887, i de gener de 1888.⁵

Una valoració sintètica del treball de Nogués, que segons ell és un «trasunto del argumento» de *Canigó*, porta a considerar-lo una versió lliure del poema, més que no pas una traducció, ja que omet fragments i n'adapta d'altres a criteri, se suposa, dels imperatius de la revista o del públic receptor. En el resum de l'argument, un dels procediments de traducció, segons el *Manual de Traducció anglès-català* (2003: 17-36), més usats per Nogués és la *compensació*, o sia, el canvi de lloc dels mots que conformen l'original. De fet, cal deixar clar que en les traduccions de poesia a prosa es necessita una recol·locació de l'estructura de l'original, per exemple al primer vers del tercer cant: «Entre els arbres de l'illa deleitosa / l'enamorat Gentil està adormit» que tradueix «El enamorado Gentil está dormido entre los árboles de la deliciosa isla». En alguns altres casos, troba l'*equivalència* del mot català, però, no n'està del tot segur, com ara amb el títol del primer cant, «L'aplec», que gira com «la romería» i que presenta d'aquesta manera «CANTO I / La romería (l'aplech)» amb una justificació a peu de pàgina que inclou aquests mots «no hemos sabido dar con otra más apropiada» (1886: 154). L'altre recurs que emprà amb força assiduitat és la *modulació*,⁶ així com l'*amplificació*. Altres procediments que utilitza ocasionalment són la *traducció literal*, l'*adaptació*, que consisteix a substituir elements del contingut de l'escrit per tal de garantir la comprensió de l'original (2003: 17-33) o l'*omissió*, fins i tot de cants sencers, com ara tot el cant IV perquè «Siendo nuestro propósito dar un trasunto del argumento, dejaremos este canto lírico lleno de nombres propios y cuajado de bellezas casi intraducibles, pues vertido en prosa castellana perdería todo su encanto y resultaría demasiado extenso» (1886: 230). Nogués presenta el resum-traducció amb notes a peu de pàgina, algunes d'ell i d'altres de Verdager.

El traductor també va girar «Lo ram santjoanenc» en vers i a la mateixa publicació, dins del primer cant. El poema verdagerià consta de quaranta-quatre versos heptasíl·labs sense rima, mentre que la traducció de Nogués conté quaranta-vuit versos octosíl·labs sense rima. Sospitem que aquesta versió pugui ser la mateixa que tretze anys després veié la llum a *El Sarriánés* (24/6/1899: 2), aparentment anònima, perquè les diferències són mínimes entre una i altra composició.

5. No s'ha pogut accedir a l'original d'aquesta publicació, ja que no es localitza a cap biblioteca o arxiu català.

6. «Alteració del contingut literal d'un fragment de l'original sense que canviï el sentit per poder adaptar la traducció a les preferències expressives pròpies de la llengua meta» (2003: 27).

4 CONSTANTÍ LLOMBART (VALÈNCIA, 1848 – 1893)⁷

Fou poeta i activista polític, a més de ser el fundador i promotor de l'entitat Lo Rat Penat, fundada a València l'any 1878 i que tenia per objectiu realitzar activitats culturals per difondre les idees de la Renaixença Valenciana. També va ser fundador dels Jocs Florals de la mateixa institució, certàmens poètics que se celebraven anualment a València i que s'inauguraren l'any 1879. Així, doncs, es convertí en un dels capdavanters més destacats de la recuperació de la llengua i la literatura valencianes, juntament amb Teodor Llorente i Olivares (València 7 de gener de 1836 –2 de juliol de 1911). Rafael Roca, un dels grans estudiosos de Llobart, classifica la seva obra en dos grans blocs: «el popular o festiu i el jocfloralista o academicista, històric; que més o menys coincideixen amb les etapes de joventut, el primer i de maduresa, el segon» (2006a: 11). Llobart es comprometé amb Verdaguer de traduir *Canigó* al castellà i li'n demanà permís en carta de 27 de gener de 1886, (1977: 112), que el poeta català acceptà. No obstant això i sobretot per les discrepàncies amb Teodor Llorente, que havia de fer-ne el pròleg, però d'altra banda estava ressentit perquè Verdaguer no li hagués confiat a ell la traducció, mai no veié la llum com a compendi sencer (Casacuberta 1986: 75-83).

4.1 La traducció de Llobart fins avui

Casacuberta (1986: 79) explicava que el treball de Llobart no s'havia perdut totalment, ja que Ramon Andrés Cabrelles, deixeble de l'autor de *Los fills de la Morta-Viva*, en conservava la major part. El Dr. Rafael Roca, no obstant això, assegura que la capsa que, teòricament, contenia la traducció de *Canigó* actualment és buida. El que sí que encara es conserven són alguns retalls de premsa de diaris valencians en què apareixien fragments de la traducció llobbartiana, tota en vers. Segons Lluís Guarner (1945: 154) sembla ser que els tres primers cants es van publicar com a fulletó a *Las Provincias*, afirmació discrepant de la del comte de Cedillo, el qual explicà a la seva traducció (1898: 300) que els dos primers cants els va estampar Pascual Aguilar i que el tercer es va publicar com a fulletó al diari llorentí. De fet, i gràcies a l'ajut del Dr. Rafael Roca, podem constatar, fins ara, que no es publicà cap cant de la traducció de *Canigó* a *Las Provincias*, però sí al *Mercantil Valenciano* on publicà «Guisla» i «El hechizo». També se sap que aquest darrer cant es va editar per segona vegada a la revista literària *La Ilustración Valenciana*, de 15 de gener de 1887, núm. 1, vol. 1. I

7. L'obra més competita i recent sobre el nostre personatge és ROCA, RAFAEL / ESCARTÍ, VICENT JOSEP (2005): *Constantí Llobart i el seu temps*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, que conté una àmplia i actualitzada bibliografia. Tenim constància, també, que Josep Enric Estrella dedicarà la tesi doctoral a aquest escriptor.

recentment s'ha sabut que al Fons Verdaguer-Panadès de l'Arxiu Nacional de Catalunya (codi de referència: ANC2-73-T-717) hi ha un seguit de publicacions periòdiques que també contenen fragments de la traducció de Llombart, que es presenten a la llista següent:

Títol de la publicació	Data de publicació	Cant traduït
<i>El Mercantil Valenciano</i>	28-II-1886	Cant X. Guisla
<i>El Mercantil Valenciano</i>	26-IX-1886	Cant III. El hechizo
<i>La Ilustración Valenciana</i>	15-I-1887	Cant III. El hechizado
<i>El Mercantil Valenciano?</i>	?	Alguns fragments del cant VII
<i>Aparisi</i>	7 d'agost de 1887	Primera meitat del cant XII
<i>La correspondencia literaria</i>	?	Cor final
Segons Casacuberta (1986: 75-83)		
Publicació	Data	Cant traduït
<i>El Correo de Valencia</i>	28-II-1886	Cant VII fins a l'arribada de Guifré al cim del Canigó, menys els episodis «Lo passatge d'Aníbal» i «Noguera i Garona» els quals, afirma Casacuberta, possiblement Llombart traduí després i figuren [...] entre els manuscrits conservats.
<i>Aparisi</i>	7 i 14 d'agost de 1887	Cant XII sencer
?	?	Fragment del cant I (des del vers 10 de la p. 11 al vers 3 de la p. 14)
<i>Las Provincias?</i> (segurament és el cant III publicat a <i>El Mercantil Valenciano</i>)	III-1886	230 versos del cant III.

Pel que fa a la valoració dels versos, val la pena de reproduir l'opinió de Casacuberta:

«Aquesta [traducció] fou feta en vers, generalment amb els mateixos metres que en els corresponents fragments de l'original. La lectura del text permet de comprovar que Llombart procurà de seguir fidelment el seu model i que particularment s'esforçà a emprar un llenguatge correcte i un estil fluid. Sens dubte, en molts casos aconseguí d'ajustar-se a aquestes normes; les excepcions, però, no semblen ésser rares: un examen rigorós permetria de registrar en els fragments conservats una partida d'interpretacions errònies i de passatges de redacció no prou reeixida. No res menys, si en general els versos d'aquesta versió són correctes, no es pot dir d'un bon nombre d'ells que conservin la frescor, la precisió, el poder suggestiu de l'original català, ni que facin gala de la puresa i l'elegància d'estil d'altres versions castellanés d'escrius verdaguerians» (Casacuberta 1986: 80-81).

Aquesta anàlisi és força eloqüent del treball de Llombart i, de fet, encara s'hi podria afegir que els recursos més emprats pel poeta valencià foren les *compensacions*, sobretot d'un vers cap a l'altre, *condensacions*, *amplifi-*

cacions, modulacions i omissions, per temes mètrics, tot i que sense alterar-ne gaire el contingut.

Però aquesta no fou l'única empresa canigonenca que coneixem de Llobart. De fet, vers l'agost de 1887 el poeta valencià s'havia compromès de fer un drama líric en castellà que musicaria Claudi Martínez Imbert. L'autor de *Los Fills de la Morta-Viva* va pensar de seguida en l'argument del *Canigó* i és per això que, poc després, concretament el dia 21 d'agost de 1887 (1981: 91-93), en demanà autorització a Verdaguer. Al final, però, l'empresa no arribà a bon port i sembla que «l'obra no ultrapassà el primer acte» (1999: 206).

5 SEBASTIÀ TRULLOL I PLANA (FIGUERES, 1863 – MAIÀ DE MONTCAL, 1946)

Periodista i crític musical, va cursar el batxillerat a la seva ciutat natal i, posteriorment, va estudiar la carrera de Dret a la Universitat de Barcelona on es va llicenciar l'any 1882. Malgrat la seva formació, fou un gran entusiasta de les lletres i del periodisme. D'aquesta última disciplina cal destacar que es va encarregar de la crítica musical, literària i artística del *Diario de Barcelona* i també de la d'*El Correo Catalán*, el diari carlí en el qual també col·laborà Jaume Nogués i Tauler. Va publicar articles a *La Hormiga de Oro*, a la *Revista Popular*, a *La Vanguardia* i a la *Revista Musical Catalana (Butlletí de l'Orfeó Català)*. Segons Artur Masriera «fué otra revelación de la literatura apologetica-ortodoxa en aquel decenio [...]. [Tuvo] unas dotes excepcionales de periodista batallador, crítico experto y poeta de altos vuelos» (*La Vanguardia*, 1/9/1914). Pel que fa al seu vessant literari, va conrear dos gèneres: la poesia i el teatre. Del primer, caldria destacar la composició «Lo códic civil», premiada l'any 1899 per la Joventut Catòlica de Barcelona. Pel que fa al teatre, convé remarcar *Lo diamant perdut*, la seva primera obra dramàtica (estrenada l'any 1881) o *El señorío de Vilarnau* (estrenada al Teatre Olimpo de Barcelona l'any 1884).

Sembla ser que la tasca traductològica de Trullol va ser més aviat modesta i només en destacarem algunes versions en castellà de poesies de Verdaguer, com ara «Venid á Maria»; «La Inmaculada, patrona de España»; «Jesús a los niños» i «La Pureza», del compendi titulat *Colección de cantichs religiosos pel poble* (1889).

5.1 *Canigó*

Pel que fa a *Canigó*, Trullol va publicar la traducció castellana del «Pasatge d'Anníbal» a *La Hormiga de Oro* a la primera setmana de març de 1886, per tant, poc després que el poema hagués vist la llum. A més a més, aquesta versió és en vers i va conservar la forma original, en versos alexan-

drins aconsonants. Després d'haver fet una anàlisi prou exhaustiva del poema en qüestió, ens adonem que és evident que conservar la forma, la mètrica i la versificació d'un text és sempre una tasca difícil, però això no justifica que a vegades hi hagi pèrdues de significat força notòries. En algun moment, sembla que prefereix canviar mots genèrics per d'altres de més específics, com per exemple, passa de «pedra», que és a l'original, a «granit», o d'«arbre» a «roure». Els noms dels personatges els manté perfectament, si bé intenta traduir alguns topònims, com per exemple «Maçana», que tradueix «Massana» (recordem que en francès és Massane). És evident, però, que en llegir la traducció, malgrat que conservi en la majoria dels casos el sentit original, l'estil és molt diferent, i tota la riquesa lèxica de Verdaguer es veu empobrida. Considerem, doncs, que és una traducció feta ràpidament (recordem que *Canigó* va sortir a la venda pels volts de Nadal de 1885 i la versió veu la llum la primera setmana de març de l'any següent) i sense gaire rigor científic, sobretot pel canvi de mots que, malgrat no alterar el significat del vers, el distorsionen i en algun moment es necessita recórrer a l'original. No obstant això, s'ha de recordar que Sebastià Trullol era un home poc dedicat a la traducció i al seu inventari de traduccions només destaquen poemes solts de Verdaguer, per a musicacions de personatges com Càndid Candi o Frederic Portas, noms destacats del món musical d'aleshores.

6 RAMON DOMÈNEC PERÉS I PERÉS (LIMONAR, MATANZAS, CUBA, 1863 – BARCELONA, 1956)⁸

Poeta, traductor, escriptor i crític literari. De pare català nascut a Cadis i de mare mexicana establerta a Cuba, va anar a viure a Barcelona l'any 1868 i hi va estudiar Dret. L'any 1883 va començar a escriure en català per a la revista *L'Avenç*, que va dirigir en aquella mateixa època (1883-1884) i la convertí en un nucli important d'innovació literària i, en definitiva, de «modernisme». Cal remarcar que les seves intervencions a la premsa es materialitzaren en forma de llibre al compendi *A dos vientos: críticas y semblanzas*, (1892) que va tenir força incidència als mitjans escrits. L'any 1895 va col·laborar de forma assídua a la *Revista Crítica de Historia y Literatura*, de Madrid, i a partir de 1901 va escriure per a *La Lectura*, de Madrid, i també fou director de la secció de literatura moderna de la prestigiosa revista *Cultura Española* (1906). No obstant això, va prendre part en publicacions catalanes com *Catalònia* (1898) i va ser redactor crític del *Diario de Barcelona*, a més de col·laborar a la *Revue Hispanique*. Fou

8. Cal agrair la gentilesa de Margalida Tomàs, per haver-nos facilitat dades biogràfiques d'aquest personatge.

membre de diverses institucions, d'entre les quals destaquen l'Acadèmia de la Poesia de Madrid (1910), corresponent de la Real Academia Española i de número a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, en substitució de Jacint Verdaguer (medalla XXV). La seva tasca traductora de literatura anglesa fou molt intensa. Tant és així que des de 1904 i fins a 1930 traduï per a les editorials Gustau Gili i Montaner i Simon obres de Rudyard Kipling, Herbert George Wells, entre d'altres.

6.1 *Canigó*

Ramon D. Perés va col·laborar també al diari *El Imparcial*, de Madrid, a la pàgina literària, que sortia cada dilluns i que duia el subtítol de *Los Lunes del Imparcial*. Es va ocupar del poema *Canigó*, de Verdaguer els dies 22 de febrer de 1886, 1 de març i 8 de març i als seus judicis inseria traduccions al castellà de passatges representatius de l'epopeia. Concretament foren aquests:

Cant	versos
I	37-42
I	125-126
I	150-156
II	271-316
IV (poema «La Maladeta»)	137-328
IV	345-356
VI (fragment «Lo Rosselló»)	155-161
VII (fragment «Passatge d'Anníbal»)	73-80

Cal deixar constància que la traducció és en prosa, però està distribuïda de tal manera que cada estrofa de l'original correspon a un paràgraf diferent. Sembla que és força representatiu el fet de traduir la composició «La Maladeta» sencera i també alguns trossos d'altres poemes que poden volar com a independents, com ara el «Passatge d'Anníbal». Des del nostre punt de vista, suposem que les tres traduccions del primer cant li serviren per posar en context el lector castellanoparlant i després, a mesura que anava desgranant el poema tot fent-hi judicis crítics, anava inserint traduccions o fragments de la composició en llengua original (v. 141-142 i 201-204 del cant III i el cor de goges del cant VI, v. 277-280). Sumàriament, caldria destacar que la traducció feta per Perés segueix l'esquema del que anomenem *traducció literal*, i, de fet, així és com es justifica després de traslladar «La Maladeta»: «Hé aquí traducido lo más literalmente posible para no quitarle el sabor de la tierra y aun el aire de familia que tienen todos los hijos poéticos de Verdaguer» (*Imparcial*, 01/03/1886). No obstant això, també recorre a la *compensació* i a la *modulació*, així com, de vegades, a l'*amplificació*, sense alterar-ne el contingut.

7 JERÓNIMO LÓPEZ DE AYALA ÁLVAREZ DE TOLEDO Y DEL HIERRO (TOLEDO, 1862 – ROMA, 1934)⁹

Historiador i excursionista. Entre 1880 i 1885 va estudiar a l'Escuela Superior de Diplomática (font dels coneixements d'historiador, d'arqueòleg, de bibliotecari i d'arxiver) i després ingressà a la Universidad Central de Madrid per obtenir el grau d'Arxiver, Bibliotecari i Antiquari (1882) i, tres anys més tard, el de Filosofia i Lletres. L'any 1888 es va doctorar amb una tesi titulada *Los Concilios de Toledo*, que rebé la qualificació d'excel·lent i que va sortir publicada a Barcelona. L'any 1885 es va casar amb María Dolores de Morenés y de García-Aleson, (2009: 33), filla de Carles de Morenés i de Tord, baró de les Quatre Torres,¹⁰ i María Fernanda García-Aleson y Pardo de Rivadeneyra, sisena comtessa de l'Asalto i cinquena baronessa de casa Davalillo (1984: 656). Tot just després de casar-se, el matrimoni establí la residència a Tarragona, durant gairebé una dècada,¹¹ i va tenir dues filles, María Josefina i Constanza.

Els eixos temàtics del comte de Cedillo com a escriptor es poden classificar en quatre, que concorden perfectament amb els seus interessos: art, arqueologia, història i excursionisme. La major part de l'obra de López de Ayala s'inclou en l'assaig erudit desenvolupat a través del format llibre i del format de col·laboració a les publicacions periòdiques. És per aquests treballs que va ser membre de número de la Real Academia de la Historia i corresponent de la RABLB. La primera traducció coneguda del comte de Cedillo data de 1887, concretament es tracta de la versió castellana del treball de Pere Alsius i Torrent titulat *Ensaig Històric sobre la vila de Banyoles*, i publicada a la revista *La Controversia*, de Madrid.¹² Posteriorment, va traduir un altre text català original de Miquel Costa i Llobera, «El Pi de Formentor», que aparegué a la revista *Voluntad*, de Madrid, (15/11/1919). De Verdaguer encara traduí alguns textos més: l'any 1922, «Él está conmigo. Eucarística» [«Ell és amb mi»]¹³ i el 1923 va tornar a publicar «El ramo de San Juan»,¹⁴ extret del cant I de *Canigó*, amb algunes modificacions, sobretot de puntuació.

9. La biografia d'aquest personatge té com a base el nostre treball d'investigació de doctorat titulat *El comte de Cedillo, traductor de Canigó de Verdaguer al castellà. Aproximació biobibliogràfica*.

10. Nascut a la Nou de Gaià, Tarragonès, fou senador per la província de Tarragona entre les legislatures 1876-1877, 1877, 1884-1885 i 1891-1893.

11. Aquesta seria l'explicació per la qual el comte de Cedillo va començar a entrar en contacte amb el català i aquesta sospitem que podria ser la raó per la qual va traduir el *Canigó*.

12. Vol. 1, núm. 6, 8, 9 i 10 (1887), p. 142-144, 190-192, 215-216, 237-240, respectivament.

13. Segons *Ocios poéticos* (1922: 141) va publicar aquesta poesia l'any 1922 en un fulletó solt.

14. El va publicar a *La Estrella del Mar* [Madrid] (24 de juny de 1923), p. 416 i a *El Universo* [Madrid], núm. 7 (18 de juny de 1926).

7.1 *Canigó*

La versió castellana del poema èpic *Canigó*, de Jacint Verdaguer, va sortir publicada íntegra per primera vegada¹⁵ el 2 de maig de 1898 estampat per la impremta Fortanet de Madrid. Porta el títol *Canigó. Leyenda pirenaica del tiempo de la Reconquista*. Es tracta d'un volum de XX + 204 pàgines, de mides 260x176 mm. i enquadernat en tela. Al lloc, hi figura «MOSÉN JACINTO VERDAGUER / CANIGÓ». La traducció està feta en vers i prosa alternativament.¹⁶

S'ha de ser conscient que moltes vegades per imperatius mètrics els traductors s'han de cenyir a una estructura poètica concreta i, per tant, és lògic que es renunciï a expressar tota la informació que voldrien. En aquests casos, s'han detectat moltes més *omissions* i *condensacions* que a la resta de la traducció, en la qual abunden les *amplificacions* i *modulacions*. Era important, igualment, que el traductor entengués bé el poema i tant és així que López va estudiar a fons la recepció de l'obra de Verdaguer, tal com es pot apreciar a l'annex B (1898: 299-304); va documentar-se moltíssim abans de traduir-la i fins i tot va fer una excursió al Canigó, la ressenya de la qual apareix al primer apèndix (A) del llibre, que té una extensió de 47 pàgines (1898: 251-298). De fet, també hem de tenir present que el poema *Canigó* està ple de referències a la tradició oral de les comarques rosselloneses i a la seva història, així com a elements de la natura, ja siguin plantes, arbres o animals. És per això que també creu meritori el fet de traduir cadascun d'aquests components naturals i també llegendaris del poema canigonenc al castellà amb el grau de detall que ho fa.

8 A MODE DE CONCLUSIÓ

Després de presentar totes les traduccions fetes i conegudes durant el segle XIX, la conclusió que se'n desprèn és que el cas de *Canigó* és singular. Sembla sorprenent que una obra amb la recepció coetània i posterior que va tenir s'hagués d'esperar dotze anys per editar-se íntegrament en castellà i, encara, quan va produir-se aquest fet va ser de la mà del comte de Cediño, un lletraferit empès per l'estima que tenia cap al poeta més que no pas un escriptor-traductor de renom. De fet, la fortuna de la versió castellana del llibre potser hauria fet un tomb si Constantí Llombart hagués publicat la seva traducció, ja que sembla força probable la hipòtesi que l'acabà. Les versions fragmentàries que podem trobar estan inserides a articles de la premsa que presentaven el llibre del poeta folguerolenc al públic castella-

15. Tot i que l'1 d'abril de 1898, López de Ayala publicà, per als lectors del *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*, el fragment «La Maladeta», que forma part del cant IV.

16. Es presenten en vers el cant I; «Muntanyes regalades», dins del cant VI; «Lampègia», dins del cant VII i tot el cant X.

noparlant, com ara els estudis que publicà Ramon D. Perés a *El Imparcial*, diari de Madrid, o el resum-traducció de Jaume Nogués i Tauler, publicat a *La Hormiga de Oro*, que no deixa de ser, també, recepció del poema canigonenc, així com la versió castellana del «Passatge d'Anníbal», de Sebastià Trullol i Plana.¹⁷

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- AINAUD, JORDI et al. *Manual de traducció anglès-català* (2003): Vic: Eumo; Barcelona, Facultat de Traducció i Interpretació de la UPF [etc.] (Biblioteca de Traducció i Interpretació; 9).
- BROCH, ÀLEX (dir.) (2008): *Diccionari de la literatura catalana*. Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- CANDI, CÀNDID (1889): *Colecció de cantichs religiosos pel poble*. Barcelona, Rafael Guardia; Llibreria y Tipografía Católica.
- CASACUBERTA, JOSEP M. DE (1986): *Estudis sobre Verdaguer*. Vic: Eumo; Barcelona, Barcino: Institut d'Estudis Catalans.
- CASTELLANOS, JORDI (1989): «Ramon D. Perés i l'actitud modernista». *L'Avenç*, 125, p. 16-21
- CORTÈS, FRANCESC (1999): «Jacint Verdaguer: més que un text per a bastir-hi música». *Anuari Verdaguer 1995-1996*, p. 189-207.
- ELÍAS DE MOLINS, ANTONIO (2000): *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*. Pamplona, Analecta, vol. 2.
- Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana* (1927-): Bilbao: Espasa Calpe.
- GUARNER, LLUÍS (1945): «Bibliografía general de las obras de Verdaguer». *Mediterráneo*, 9-10, p. 154.
- LLIGADAS VENDRELL, JAUME (2011): *Viladecans 1915. L'herència de Magdalena Modolell*. Viladecans: Grup Tres Torres.
- LLOMBART, Constantí (2006a): *Poesies valencianes*. Edició a cura de Rafael Roca. València, Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. (Textos valencians; 1).
- LODO DE MAYORALGO, JOSÉ MIGUEL (setembre-octubre 1984): «Los Pickman y la Cartuja de Sevilla». *Hidalguía* [Madrid], 186, p. 656.
- LÓPEZ DE AYALA, JERÓNIMO (1925): *Ocios poéticos*. Toledo: Sebastián Rodríguez.
- MOLAS, PERE / DURAN, EULÀLIA / MASSOT, JOSEP (dir.): *Diccionari biogràfic de l'Acadèmia de Bones Lletres*. Barcelona, Reial Adèmia de Bones Lletres / Fundació Noguera.

17. També cal fer esment de la traducció en prosa que féu Joan Baradat del primer cant del poema i que, segons el comte de Cedillo (1898: 300) es publicà a *La Oceania Española*, de Manila el dia 9 de maig de 1886. Aquesta informació no ha pogut ser contrastada, ja que la publicació no es conserva a cap fons bibliogràfic de l'estat espanyol. També deixarem constància de la traducció, molt fragmentària, concretament de dotze versos del cant IV de *Canigó*, per part de Josep Reig i Palau inserits al seu llibre *El valle de Arán, Lérida* (1896) i de la qual dona notícia Joan Requesens (2006: 641-650) a la revista *Ausa*.

- NOGUÉS, JAUME (1882): *Peregrinacion a Tierra Santa*. Barcelona: Tipografia de Leodegario Obradors.
- PERÉS Y PERÉS, RAMON D. (1892): *A dos vientos: críticas y semblanzas*. Barcelona, Tip. y Librería «L'Avenç».
- PLA, RAMON (1975): «L'Avenç' (1881-1915): la modernització de la Renaixença». *Els Marges*, 4, p. 23-38.
- REQUESENS, JOAN (2006): «Jacint Verdaguer en una monografia d'un enginyer forestal». *Ausa*, 158, p. 641-650.
- ROCA, RAFAEL / ESCARTÍ, VICENT JOSEP (2005): *Constantí Llombart i el seu temps*. València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- ROVIRA GÓMEZ, SALVADOR (2009): «Els Morenés vuitcentistes». *Paratge*, 22, p. 33.
- VERDAGUER, JACINT (1898): *Canigó*. Trad. de Jerónimo López de Ayala y del Hierro. Madrid: Fortanet.
- VERDAGUER, JACINT (1977): *Epistolari de Jacint Verdaguer. Volum V*. Barcelona, Barcino.
- VERDAGUER, JACINT (1981): *Epistolari de Jacint Verdaguer. Volum VI*. Barcelona, Barcino.
- VILARDELL, LAURA (2011): *El comte de Cedillo, traductor de Canigó de Verdaguer al castellà. Aproximació biobibliogràfica*. Treball d'investigació de doctorat inèdit.